Credința ca salvare ontologică în romanele lui Dostoievski

Diana CUŞMERENCO

Our study is based upon the idea that Dostoevskyan characters find relief, salvation and fulfillment or, in other words, find themselves through faith. It is a fact that in the novels of Russian writer love for God is a central matter. Through the love for God and for their neighbor, Dostoevsky's characters are able to purify their souls and, by doing that, to ascend morally and spiritually. Thus, these characters succeed in defeating their tragic destiny. In this space so closed and dark like a tricky labyrinth, in which they often lose themselves, God is like a guiding and beneficial light or, more precisely, a Center. Once arrived in this central point that represents Divine Light Itself, the characters feel like they finally arrived home.

Romanele dostoievskiene se imprimă adînc în memoria receptorului chiar în urma primei lecturi, datorită forței auctoriale deosebite de a revela trăiri, sentimente şi tragedii umane, care pot marca pînă şi cel mai insensibil cititor. Nu întîmplător, referindu-se la reacția noastră față de majoritatea romanelor mari, Wayne Booth sesizează în *Retorica romanului* că „ne interesează în mod deosebit personajele ca oameni; ne preocupă norocul sau neşansa lor”[1]. Într-adevăr, personajele dostoievskiene, în majoritatea lor, străbat un impresionant labirint al suferinței, asemenea unui Sisif care nu renunță la menirea lui. Tocmai atunci cînd ar părea că totul este pierdut, că omul nu mai poate fi salvat din labirintul tenebros în care se adînceşte tot mai mult, apar, pentru cel aflat în suferință, mai multe fire ale Ariadnei, dintre care cel mai important este credința în Dumnezeu. Într-adevăr, iubirea de Dumnezeu, ca posibilitate a mîntuirii şi găsirii liniştii sufleteşti, reprezintă un topos în romanele dostoievskiene, desemnînd şi o trăsătură a poporului rus. Credința în Dumnezeu se leagă de iubire sau porneşte din iubire, acesta fiind o problematică analizată şi de Rudolf Otto în *Despre numinos*, atunci cînd porneşte de la „cea mai înaltă dintre toate afirmațiile creştine: ‹‹Dumnezeu este iubire››”[2]. Prin credință şi prin iubirea pentru aproapele lor, personajele dostoievskine au posibilitatea de a-şi purifica şi mîntui sufletul, înălțîndu-se moral şi spiritual. Astfel, iubirea şi credința sînt adevăratele lumini, pe care omul, urmîndu-le, ajunge să se împace cu sine. Cel îndepărtat de Dumnezeu rătăceşte în propriile tenebre, în propria-i închisoare pe care şi-a făurit-o, fără să vrea, în sine şi pentru sine. Pentru aceste personaje, de tipul lui Smerdeakov, Ivan, Feodor

[1] Wayne Booth, *Retorica romanului*. În românește de Alina Clej şi Ştefan Stoenescu, Editura Univers, Bucureşti, 1976, p. 169.

[2] Rudolf Otto, *Despre numinos*. Traducere din limba germană de Silvia Irimiea şi Ioan Milea, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 60.

BDD-A147 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

Pavlovici Karamazov din *Fraţii Karamazov*, Raskolnikov din *Crimă şi pedeapsă*, Piotr Stepanovici şi Kirillov din *Demonii* sau *omul subteran* din *Însemnări din subterană*, spaţiul închis este o falsă *acasă*.

De fapt, gîndurile tenebroase se nasc tocmai în acest *spaţiu închis*, lipsit de lumina lui Dumnezeu. Locuinţa mizeră a lui Raskolnikov se aseamănă unui coşciug şi contribuie mult, aşa cum recunoaşte însuşi protagonistul, la germinarea Ideii şi teoriei sale nefaste: „[…] atunci m-am retras ca un păianjen în ungherul meu. Mi-ai văzut bîrlogul, ai fost acolo… Ştii, Sonia, că încăperile strîmte şi joase sufocă sufletul şi spiritul?”[3]. Nu întîmplător, Svidrigailov şi apoi şi anchetatorul Porfiri îi atrag atenţia asupra necesităţii de a se elibera de povara crimei, tocmai prin această metaforă a libertăţii, care este nevoia de aer: „În clipa asta, n-ai nevoie decît de aer, aer, aer…”[4]. Asemănător, *omul subteran* se vede în ipostaza şoarecelui adăpostit în ceea ce el defineşte drept „bîrlog”: „Acolo, în duhoarea mizerabilului său bîrlog subteran, şoarecele nostru ofensat, stîlcit şi luat în rîs, se cufundă într-o furie rece, înveninată şi, mai ales, veşnică.”[5]. *Omul din subterană*, îndepărtat iremediabil de Dumnezeu, poate fi recunoscut şi în imaginea lui Smerdeakov, care, la rîndu-i, încă din copilărie, obişnuia să se vîre „într-un ungher timp de cîteva zile”[6]. Este la fel de tăcut ca *omul din subterană*, adunînd, pe măsura trecerii timpului, tot mai multă ură. În *Studii despre iubire*, Ortega y Gasset[7] analizează iubirea şi ura, observînd că în cazul ambelor pasiuni există direcţionarea către obiect, ceea ce diferă fiind scopul. Dacă în iubire direcţionarea are un aspect pozitiv, urmărindu-se înfiinţarea permanentă a obiectului iubit, în ură se doreşte desfiinţarea acestuia, desfiinţarea supremă fiind crima. Ura pură, materializată pînă la urmă în crimă, este cultivată în tăcere de Smerdeakov, căruia i se pare că a găsit un aliat în ateul Ivan Karamazov. Admiraţia pentru ateismul afişat de Ivan se explică şi prin necunoaşterea sentimentului iubirii paterne. În imaginar, tatăl se confundă cu autoritatea divină. Smerdeakov, odrasla din flori a lui Feodor Pavlovici, nu ştie ce este iubirea, şi de aceea, nici credinţa. Transpare ideea că fără iubire nu poate apărea credinţa în Dumnezeu. Se reţin cuvintele stareţului Zosima, adresate doamnei Hohlakova: „Străduiţi-vă să iubiţi pe cei din preajma dumneavoastră, să-i iubiţi din toată inima şi neprecupeţit. Pe măsură ce iubirea va triumfa, veţi ajunge să vă convingeţi şi de existenţa lui Dumnezeu şi să credeţi în nemurirea sufletului. Iar dacă iubirea de aproape se va desăvîrşi printr-o deplină

[3] Feodor Mihailovici Dostoievski, *Crimă şi pedeapsă*. Ediţia a II-a, traducere din limba rusă de Nicolae Gane, Editura Polirom, Bucureşti, 2007, p. 454.

[4] *Ibidem*, p. 500.

[5] Idem, *Însemnări din subterană*, în *Opere în 11 volume*, volumul 4. Traducere de V. Em. Galan şi Igor Block, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968, p. 135.

[6] Idem, *Fraţii Karamazov*, volumul I. Traducere de Ovidiu Constantinescu şi Isabella Dumbravă, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965, p. 172.

[7] José Ortega y Gasset, *Studii despre iubire*. Ediţia a III-a revăzută, traducere din spaniolă de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002, p. 17.

BDD-A147 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

uitare de sine, atunci veți crede neapărat, şi nici o îndoială nu va mai putea să se strecoare în sufletul dumneavoastră”[8].

Aşadar, credința reprezintă lumina prin care sufletul omului se purifică, ajungînd într-o deplină armonie cu sine. Cei lipsiți de iubire şi credință se pierd şi rătăcesc într-o lume în care Dumnezeu este absent. În imaginar, aşa cum arată şi Georges Poulet în *Metamorfozele cercului*, Dumnezeu reprezintă Centrul, iar „a fi în centrul lumii înseamnă deci a fi […] în centrul lui Dumnezeu.”[9]. A-L trăi pe Dumnezeu ca prezență ubicuă şi constantă înseamnă a fi împăcat cu tine şi cu lumea. Astfel, se observă că personajele care trăiesc din şi pentru dragostea pentru Dumnezeu, ca starețul Zosima, posedă o linişte interioară şi un echilibru sufletesc, nezdruncinate de forța răului, realitate impresionantă pentru cei din jur. De fapt, aşa cum demonstrează Nikolai Berdiaev în *Filosofia lui Dostoievski*, atît Zosima cît şi Alexei Karamazov „sunt oamenii care au înțeles răul şi au ajuns la starea desăvîrşită”[10]. Dăruirea de sine este un rezultat al trecerii prin suferință, al unor experiențe ontologice marcante: a trăi în mijlocul lumii şi a-L trăi în acelaşi timp pe Dumnezeu în tine este marea miză existențială, pe care doar câteva personaje dostoievskiene reuşesc să o ducă la desăvârşire. Desigur, figura tutelară în acest sens rămîne Zosima, considerat sfînt de către enoriaşii săi. Totuşi, într-o lumină similară apare şi chipul prostituatei Sonia, care la prima vedere cu greu poate fi alăturat lui Zosima. Suferința ei o purifică, curățînd-o de tot ce are păcătos. Pentru ea, Dumnezeu este acea *acasă*, adică salvarea şi liniştea pe care le caută cu disperare. Doar aşa reuşeşte să supraviețuiască, fapt constatat şi de Raskolnikov.

Într-adevăr, este foarte important sentimentul lui *acasă*, care, pentru personajele dostoievskiene, reprezintă acel spațiu ocrotitor, în care omul se regăseşte pe sine. În *Crimă şi pedeapsă*, Marmeladov trăieşte această nostalgie, pe care i-o repetă obsedant lui Raskolnikov: „Or, fiece om ar trebui să aibă pe lumea asta măcar un loc unde să se poată duce, la o adică”[11], „[…] firesc ar fi ca orice ființă umană să aibă un locşor unde cuiva să-i pese de ea!”[12], „Vă dați seama, vă dați dumneavoastră seama, stimate domn, ce înseamnă să nu mai ai unde te duce?”[13]. O *acasă*, chiar a omului care a nelegiuit, poate fi biserica, aşa cum subliniază starețul Zosima: „Aidoma unei mame duioase şi iubitoare, însă, biserica renunță de bunăvoie să-l pedepsească, fiindcă şi aşa vinovatul a fost destul de greu năpăstuit de legile statului şi trebuie să rămînă lîngă el cineva are să-i aline suferința.”[14]. Apare astfel ideea că în timp ce „doctrinele moderne întăresc în sufletul lui credința că nelegiuirea pe care a săvîrşit-o nu este de fapt o crimă, ci o răzvrătire împotriva

[8] Feodor Mihailovici Dostoievski, *op. cit.*, p. 78.

[9] Georges Poulet, *Metamorfozele cercului*. Traducere de Irina Bădescu şi Angela Martin, Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 13.

[10] Nikolai Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*. Traducere din limba rusă: Radu Părpăuță, Editura Institutul European, Iaşi 1992, p. 61.

[11] Feodor Mihailovici Dostoievski, *Crimă şi pedeapsă*, p. 27.

[12] *Ibidem*, p. 28.

[13] *Ibidem*, p. 30.

[14] Idem, *Frații Karamazov*, volumul I, p. 90.

BDD-A147 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

stăpînirii care-l asupreşte pe nedrept”[15], iar „în sufletul lui clocoteşte atîta ură”[16], încît se înverşunează împotriva societăţii care l-a alungat, biserica îl îmblînzeşte, îl umanizează, făcînd posibilă regenerarea sa. Se explică astfel *renaşterea* lui Raskolnikov, posibilă însă numai prin iubirea necondiţionată a Soniei. Lui Raskolnikov i se pare aproape neverosimilă lipsa de dispreţ a Soniei şi tocmai iubirea ei reuşeşte să-i îmblînzească ura: „[…] îşi ridică deodată capul, privind-o îndelung, nemişcat. Dar nu întîlni decît privirile ei neliniştite şi îngrijorate pînă la durere. Asta era iubire! Ura lui se risipi ca o nălucire.”[17]. *Renaşterea* lui Raskolnikov este anticipată de dorinţa lui de a i se citi din *Noul Testament* pasajul despre învierea lui Lazăr. Totuşi, sufletul său chinuit va cunoaşte mai multe obstacole pînă la mîntuire, însă toate vor fi depăşite cu ajutorul iubirii. Abia după ce va îşi va mărturisi crima şi după ce va fi închis, Raskolnikov îşi va regăsi încet, încet credinţa. Iubirea pe care începe să o simtă pentru credincioasa Sonia îl determină să-l regăsească în sufletul său şi pe Dumnezeu: „‹‹Oare e cu putinţă ca, acum, credinţa ei să nu fie şi credinţa mea?››”[18].

Iubirea reprezintă aşadar o treaptă necesară către credinţă, însă dacă iubirea lipseşte cu desăvîrşire încă de la cea mai fragedă vîrstă? „Nu e posibil să creezi dragoste din nimic, din nimic nu poate făuri decît Dumnezeu”, susţine Fetiukovici, avocatul lui Dmitri Karamazov, care sprijină, de fapt, o cauză universală a celor neiubiţi. Cum se poate naşte sentimentul iubirii filiale fără exemplul iubirii paterne? – pare a sugera Fetiukovici: „Fără să vrea, adolescentul cade pe gînduri: «Dar oare el [tatăl *n.n.*] m-a iubit atunci cînd mi-a dat viaţă? […] Oare m-a zămislit de dragul meu?»”[19]. În lipsa acestei certitudini apare şi sentimentul răzvrătirii împotriva figurii paterne, or, în imaginar aceasta se confundă, aşa cum am anticipat, cu autoritatea divină. Nu pare deloc întâmplător că ateii dostoievskieni de tipul lui Ivan Karamazov şi Smerdeakov sunt cei care-şi neagă mai mult sau mai puţin conştient tatăl. „Calea arbitrarietăţii atee a omului trebuie să ducă la paricid, la negarea instanţei paterne”[20], afirmă Nikolai Berdiaev. Confruntarea cu autoritatea divină se naşte şi din negarea tatălui. Similar, Victor Petrini are un sentiment de frustrare în raport cu Dumnezeu, învinuindu-L pe Acesta de toate păcatele oamenilor. În viziunea lui, din cauza lui Dumnezeu, care a lăsat omului liberul arbitru, lumea este plină de ticăloşi. Totuşi, ateismul lui Victor Petrini îşi are rădăcinile în lipsa de afecţiune din familie. Încă de la începutul însemnărilor sale, Petrini îşi aminteşte de o confruntare pe o temă culturală pe care a avut-o cu tatăl. Distanţa ideologică tată – fiu este imensă şi va rămîne neschimbată pe tot parcursul romanului. Interesează totuşi acest dialog al confruntării tată – fiu de la debutul

[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*.
[17] Idem, *Crimă şi pedeapsă*, p. 445.
[18] *Ibidem*, p. 594.
[19] Idem, *Fraţii Karamazov*, volumul II, p. 573.
[20] Nikolai Berdiaev, *op. cit.*, p. 67.

BDD-A147 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

textului, întrucît pare a motiva în imaginar scriitura. Aşa cum concluzionează Jacques Derrida în *Diseminarea*, scriitura şi implicit literatura este „un paricid”[21].

Dacă Victor Petrini reuşeşte să găsească la capătul suferinţelor sale lumina întruchipată de iubirea eternă dintre un bărbat şi o femeie, mai puţin norocoase sînt personajele dostoievskiene ca: Smerdeakov din *Fraţii Karamazov* sau Piotr Stepanovici, Kirillov şi Stavroghin din *Demonii*. Ateismul lor conduce la crimă sau la neantizarea de sine, exprimată prin sinucidere. În *Soleil noir. Dépression et mélancolie*, Julia Kristeva analizează crima şi sinuciderea din romanele dostoievskiene tocmai în baza lipsei credinţei în Dumnezeu. Actul violent al sinuciderii este explicat prin pierderea centrului, adică prin rătăcirea omului în labirint: „Dieu n’existe pas – Je suis Dieu – Je n’existe pas – Je me suicide.”[22]. Smerdeakov este în egală măsură criminal şi sinucigaş, luînd secretul crimei cu el în mormînt. Kirillov este violent doar faţă de sine, în virtutea unei Idei care-i otrăveşte sufletul ca un demon. „Filosofia” lui se întemeiază pe lipsa de frică şi pe afirmarea libertăţii, însă este o libertate înşelătoare, aspect relevat şi de Nikolai Berdiaev[23]. Kirillov simte că este dator să se împuşte, tocmai pentru a/a-şi dovedi că el însuşi este Dumnezeu. Astfel, orgoliul identificării cu divinitatea îl pierde pe Kirillov. Personaje de tipul lui Raskolnikov şi Kirillov pot fi cu uşurinţă apropiate de Supraomul propovăduit de Nietzsche, tocmai pentru că, dorind să fie fideli propriei voinţe de putere, îl neagă pe Dumnezeu. În *Aşa grăit-a Zarathustra*, moartea lui Dumnezeu înseamnă naşterea Supraomului: „Dar Dumnezeu e mort! […] De cînd e-n groapă Dumnezeu, aţi înviat voi. […] Dumnezeu e mort. Dar noi, noi vrem acum să trăiască Supraomul!”[24]. Luînd locul Divinităţii, omul devenit Supraom se dezumanizează, fiind complet lipsit de milă şi compasiune, ca Antichristul nietzschean: „Piară cei slabi şi neisprăviţi: întîiul principiu al dragostei noastre de oameni. Şi încă unii le mai ajută să piară.”[25]. Ucigîndu-L pe Dumnezeu, omul vrea să-şi afirme propria voinţă şi libertate, însă în detrimentul altor semeni: Şatov, în cazul lui Kirillov, bătrîna cămătăreasă şi Lizaveta, sora ei, în cazul lui Raskolnikov. Deşi nu Kirillov este ucigaşul direct al lui Şatov, el este cel care fără să vrea încurajează crima comisă de grupul celor cinci manipulaţi de Piotr Stepanovici. Hotărîrea lui de a se sinucide devine o soluţie a disculpării de crimă a adevăraţilor ucigaşi. Astfel, în cazul lui Kirillov salvarea spirituală nu mai este posibilă: se sinucide, însă este în acelaşi timp ucis spiritual de către grupul celor

[21] Jacques Derrida, *Diseminarea*. Traducere şi postfaţă de Cornel Mihai Ionescu, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 156. Derrida se raportează la un mit egiptean, discutat iniţial de Platon, ce avea în centru tocmai confruntarea tată – fiu, care se traducea simbolic prin relaţia de opoziţie Logos – scriitură. În timp ce Logosul echivala cu adevărul, scriitura era un simulacru, o deformare a acestuia.

[22] Julia Kristeva, *Dostoïevski, l’écriture de la souffrance et le pardon* în *Soleil noir. Dépression et mélancolie*, Éditions Gallimard, Paris, 1978, p. 197.

[23] Nikolai Berdiaev, *op. cit.*, p. 53.

[24] Friedrich Nietzsche, *Aşa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toţi şi pentru nimeni*. În versiune românească de Victoria Ana Tăuşan, Editura Edinter, Bucureşti, 1991, p. 321.

[25] Idem, *Antichristul*. Traducător George B. Rareş, Editura Eta, Cluj, 1991, p. 8.

BDD-A147 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

cinci. Dorința identificării cu Dumnezeu primează în raport cu crima comisă. Sinucigîndu-se, Kirillov le oferă scăparea realilor criminali, însă în mod egal este împins la sinucidere de către aceştia. Confruntarea cu Dumnezeu a condus la moartea spirituală a omului. Un răzvrătit este şi Ivan Karamazov; el nu vrea să primească în suflet armonia divină tocmai pentru că Dumnezeu a permis în lume răul, respinge adică legitimitatea liberului arbitru. De fapt, Ivan trăieşte o dilemă la care nu-şi primeşte alinarea, avînd pînă la urmă şi momente de delir în care îl vede pe diavol. Omul în al cărui suflet sălăşluieşte îndoiala este în permanență măcinat de propria-i dualitate: lumina şi întunericul coexistă înlăuntrul său. Paradoxal, „omul-divinitate”[26] nu înseamnă Binele, ci Răul. Halucinații chinuitoare, în care răul apare sub diferite forme, are şi Stavroghin, aşa cum reiese din spovedania sa către părintele Tihon. Scopul spovedaniei este obținerea propriei iertări şi aspirația la o „suferință nemărginită”[27]. Totuşi, Stavroghin se va sinucide şi încă în cea mai incontestabilă deplinătate a facultăților mintale. Aceasta înseamnă că pierderea credinței în Dumnezeu echivalează cu o pierdere de sine a omului, cu o zdruncinare a echilibrului sufletesc din care acesta este posibil să nu-şi mai revină niciodată.

La polul opus în ceea ce priveşte credința în Dumnezeu se află Alexei Karamazov, cel mai mic dintre frații Karamazov, şi singurul care nu moşteneşte tarele tatălui. Dacă toți ceilalți pot fi definiți ca „senzuali”[28], aşa cum îi vede Rakitin, un fost coleg al lui Alexei, doar Aleoşa se simte mînat spre calea mănăstirii. Totuşi, şi el are sufletul „zbuciumat”, aşa cum observă însuşi naratorul: „Aleoşa […] se hotărîse să ia calea mănăstirii, singura cale ce-i captivase imaginația, oferind inimii sale zbuciumate un ideal, acela de a ieşi din bezna răutății lumeşti la lumina iubirii”[29]. Sufletul său este încărcat de iubire pentru toată lumea, în deosebire de fratele său, Ivan, care nu înțelege iubirea pentru aproapele său: „Eu n-am putut niciodată să pricep cum e posibil să-ți iubeşti aproapele”[30]. Reversul iubirii pentru ceilalți este şi iubirea acestora. Astfel, starețul Zosima este iubit de enoriaşi şi de frații săi, care, totuşi, nu-şi mai revin din uimire atunci cînd, la moartea starețului pe care îl considerau sfînt, datorită minunilor pe care acesta le înfăptuise în timpul vieții, observă, cu dezgust, că trupul acestuia, intrat în descompunere, începe să miroasă. Pentru ei, cei credincioşi, o asemenea revelație are efectul unui şoc. Starețul Zosima era pentru ei un adevărat sfînt şi de aceea consideră de necrezut mirosul emanat de stîrvul său. Credința şi iubirea lor sînt acum puse la încercare.

Dacă iubirea de aproape conduce la armonie sufletească şi la credință, ura determină disprețul celorlalți şi marginalizarea. Aşa se întîmplă cu *omul subteran*, care respinge iubirea Lizei, cu Smerdeakov, care nu este iubit de nimeni, sau cu

[26] Nikolai Berdiaev, *op. cit.*.

[27] Feodor Mihailovici Dostoievski, *Demonii*. Ediția a II-a, traducere din limba rusă de Nicolae Gane, Editura Polirom, Bucureşti, 2007, p. 761.

[28] Idem, *Frații Karamazov*, volumul I, p. 110.

[29] *Ibidem*, p. 24-25.

[30] *Ibidem*, p. 324.

BDD-A147 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

Raskolnikov, care este evitat şi disprețuit de toți ceilalți condamnați pînă în momentul în care sufletul său se deschide spre iubirea pentru Sonia şi apoi pentru Dumnezeu: „Dar el înviase, şi ştia acest lucru, îl simțea cu întreaga lui ființă renăscută, iar ea – ea nu trăia decît pentru el şi prin el! […] În ziua aceea, i se păruse că toți ocnaşii, foştii lui vrăjmaşi, îl priveau cu alți ochi; încercase să intre în vorbă şi ei îi răspunseră prietenoşi”[31]. Astfel, salvarea omului este posibilă prin iubirea pentru ceilalți şi pentru Dumnezeu. Întoarcerea spre calea credinței echivalează cu o mîntuire a omului, cu o renaştere simbolică a sa şi cu o nouă viață. Toate acestea nu sînt însă posibile în lipsa iubirii, pentru că, aşa cum constata şi Victor Petrini din *Cel mai iubit dintre pămînteni* de Marin Preda, „Dacă dragoste nu e, nimic nu e!...”[32]. Omul dostoievskian urcă şi coboară, asemenea lui Sisif, treptele suferinței, însă la capătul lor îl aşteaptă fericirea supremă, dacă bineînțeles o îngăduie, şi aceasta este lumina iubirii lui Dumnezeu. Iubirea şi credința, adevăratele căi ale luminii, se întrepătrund, conducînd spre salvarea ontologică a omului.

Notă: Lucrarea a apărut cu sprijin financiar în cadrul proiectului POSDRU/88/1.5/S/47646, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Bibliografie:

Berdiaev, N., *Filosofia lui Dostoievski*. Traducere din limba rusă: Radu Părpăuță, Editura Institutul European, Iaşi, 1992

Booth,W., *Retorica romanului*. În româneşte de Alina Clej şi Ştefan Stoenescu, Editura Univers, Bucureşti, 1976

Derrida, J., *Diseminarea*. Traducere şi postfață de Cornel Mihai Ionescu, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997

Dostoievski, F. M., *Crimă şi pedeapsă*. Ediția a II-a, traducere din limba rusă de Nicolae Gane, Editura Polirom, Iaşi, 2007

Dostoievski, F. M., *Demonii*. Ediția a II-a, traducere din limba rusă de Nicolae Gane, Editura Polirom, Iaşi, 2007

Dostoievski, F. M., *Frații Karamazov*, volumele I-II. Traducere de Ovidiu Constantinescu şi Isabella Dumbravă, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1964

Dostoievski, F. M., *Însemnări din subterană*, în *Opere în 11 volume*, volumul 4. Traducere de V. Em. Galan şi Igor Block, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968

Gasset, J. O. y, *Studii despre iubire*. Ediția a III-a revăzută, traducere din spaniolă de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002

Kristeva, J., *Dostoïevski, l'écriture de la souffrance et le pardon*, în *Soleil noir. Dépression et mélancolie*, Éditions Gallimard, Paris, 1978

Nietzsche, F., *Antichristul*, traducător George B. Rareş, Editura Eta, Cluj, 1991

[31] Idem, *Crimă şi pedeapsă*, p. 593.

[32] Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, volumul IV, Editura Prietenii Cărții, Bucureşti, 1992, p. 182.

BDD-A147 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)

Nietzsche, F., *Aşa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toţi şi pentru nimeni*. În versiune Univers, Bucureşti, 1987
Preda, M., *Cel mai iubit dintre pământeni*, volumele I-IV, Editura Prietenii Cărţii, Bucureşti, 1992românească de Victoria Ana Tăuşan, Editura Edinter, Bucureşti, 1991
Otto, R., *Despre numinos*, traducere din limba germană de Silvia Irimiea şi Ioan Milea, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006
Poulet, G., *Metamorfozele cercului*, traducere de Irina Bădescu şi Angela Martin, Editura

BDD-A147 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:27 UTC)